

Albanië, land van

Eddy Teenstra

Tja, land van wat eigenlijk? Duizend mogelijkheden, of juist duizend onmogelijkheden? Land van rijkdom, of van armoede? Kussen, of Kalashnikovs? U mag het zeggen. Ik zal proberen u een eindeje op weg te helpen.

Sinds een aantal jaren is het PR betrokken bij diverse landbouwprojecten in Albanië. In dit artikel pik ik er één uit, het nationale voorlichtingsproject. Voor dit project kom ik al vanaf 1994 regelmatig in Albanië. Een deel van mijn indrukken wil ik graag met u delen. Uit de aanhef, mag u inmiddels concluderen dat Albanië op z'n minst een land is van tegenstellingen.

Geklemd tussen oorlog en rijkdom

Nieuws is meestal nieuws als het ergens op de wereld fout gaat. Iedereen zal dus inmiddels wel ongeveer weten waar Albanië ligt. Albanië ligt op de zuidpunt van de Balkan tegen Griekenland en wordt door de Adriatische zee gescheiden van Italië. Beide relatief rijke EU-landen, in ieder geval vergeleken met Albanië. De noord- en oostgrenzen worden gevormd door Montenegro, Kosovo en Macedonië, alle deelrepublieken van het voormalige Joegoslavië. Met Kosovo vers op het netvlies, lijkt een verdere toelichting overbodig.

Geografie en rijkdom

Een deel van de vele tegenstellingen vindt zijn oorsprong in de geografie. Albanië, ongeveer zo groot als Nederland, bestaat grofweg voor een derde uit berggebied, eenderde uit heuvelland en eenderde uit laagvlaktes. Deze laagvlaktes, vaak gevormd uit drooggelegde moerassen, bestaan voor het grootste deel uit (zware) vruchtbare kleigronden. Het laat zich dan ook niet moeilijk raden dat hier de meeste landbouw voorkomt. Als we rijkdom uitdrukken in materiële zaken, dan zijn dit ook de gebieden

met de meeste rijkdom en dus de grootste steden en bevolkingscentra.

De situatie in de overige gebieden is belabberd. Zowel de geografische ligging als de slechte infrastructuur, maken perspectiefvolle landbouw daar vrijwel onmogelijk. Als u zich de televisiebeelden van Kukës en omgeving nog herinnert, dan heeft u dat wellicht gezien.

Bevolking en ontvolking

De huidige bevolking van Albanië telt ongeveer 3,5 miljoen zielen. De meeste hiervan wonen in de steden. Door de slechte economische situatie waarin het land verkeert, trekken nog dagelijks vele plattelanders naar de stad in de hoop op een beter bestaan. De meeste aantrekkingskracht heeft de hoofdstad Tirana. In de laatste zeven jaar is de bevolking van Tirana gegroeid van zo'n 300.000 tot tegen de miljoen!

De grootste aantrekkingskracht heeft echter het buitenland. Vooral de jonge mannelijke bevolking zoekt in groten getale, meestal illegaal, zijn toekomst elders in Europa. Favoriete landen zijn Griekenland, Italië en Duitsland. Ondanks de soms mensonterende levenssituatie en de voor velen welhaast gedwongen criminaliteit, kiezen ze dit boven de economische onzekerheid van Albanië. Naar schatting leven er vandaag de dag een half miljoen Albanesezen in het buitenland (officiële aantallen ontbreken).

Uiteraard zijn dergelijke volksverhuizingen niet zonder gevolgen. Het platteland ontvolkt in snel tempo en de steden verpauperen. Vooral in de heuvel- en bergachtige, en dus minst perspectiefvolle, gebieden bestaat de resterende bevolking merendeels uit ouderen, meisjes en moeders met jonge kinderen. Voor hen is het een dagelijkse strijd om het hoofd boven water te houden. Daarbij wordt het bovendien steeds meer uitzondering dat de geëmigreerde familieleden regelmatig wat geld sturen. Iets wat een paar jaar terug nog heel gewoon was.

Met dergelijke wegen valt het niet mee om je tomaten onbeschadigd op de markt te krijgen.

Vooroorlogse infrastructuur

De transport-, communicatie- en nutsvoorzieningen stammen nog vrijwel allen uit de tijd van de centraal geleide economie. In vergelijking met Nederland kun je de klok dan rustig vijftig of meer jaren terugzetten. Op zich zou dit geen probleem zijn, ware het niet dat de huidige bevolking natuurlijk wel in 1999 leeft. Kookte en verwarmde men tot 1990 nog voornamelijk met hout, tegenwoordig moet dat met elektrische kookplaten en ovens en met een of meerdere elektrische radiatoren. Daarbij komen vervolgens nog de koelkasten, de boilers, de wasmachines en allerlei andere moderne elektriciteit vretende hebbedingetjes. Met een elektriciteitsnet dat gebouwd is voor een afname van een paar honderd watt per huishouden per dag, kunt u wel nagaan dat dit tot grote problemen leidt. De stroomvoorziening valt daarom ook geregeld uit. En als er stroom is moet je al blij zijn dat de spanning boven de 180 volt uitkomt. Zeker aan de uiteinden van het net, dus op het platteland, is dit een normale situatie. Het betekent gelijktijdig dat vele apparaten niet of nauwelijks goed werken, hetgeen ook een verdere ontwikkeling van bijvoorbeeld productbewaring en -verwerking sterk belemmert.

Met het wegennet is het al niet veel beter gesteld. De huidige maatschappij is er eentje van handel en dus veel transport. De wegen zijn hier niet op berekend. Zowel de capaciteit als de kwaliteit zijn onvoldoende. Onder meer hierdoor zijn de transportkosten van agrarische producten dusdanig hoog dat de netto-opbrengstprijzen vaak nauwelijks hoger zijn dan de productiekosten. En daar waar opkopers met eigen transportmiddelen opereren, is het door hun monopolistische koopmansgedrag al niet veel beter.

Landbouw voor 1990

Vanaf de tweede wereldoorlog tot 1990 heerste in Albanië een communistische dictatuur met een centraal geleide economie. Tijdens deze periode is alle persoonlijke bezit van productiemiddelen door de staat geconfisqueerd en vervolgens omgezet in staatsbedrijven en coöperaties. Zo ook de landbouw. Kenmerkend voor de landbouwbedrijven was de grootschaligheid. Grote stallen en grote, veelal geïrrigeerde (bevloede) kavels. Door hun omvang van soms duizenden hectares, was het mogelijk om het personeel zeer

gespecialiseerd in te zetten. Zo had je arbeiders die niets anders deden dan koeien melken, terwijl anderen de beesten moesten voeren, weer anderen het voer produceerden en bijvoorbeeld trekkerchauffeurs. Op zich lijkt hier niets mis mee.

Toch gaf dit na een paar generaties van arbeiders grote problemen. Door de grote mate van specialisatie verdween namelijk ook geleidelijk de kennis en logica van landbouwprocessen. Omdat gelijktijdig het eigen belang volledig ondergeschikt werd aan het belang - de productietaakstelling - van de overheid, verdween bovendien iedere persoonlijke betrokkenheid bij het productieproces. Goed werk werd niet extra beloond. Slecht werk werd niet 'gecorrigeerd'. Hierdoor ontstond een situatie waarin het degene die bijvoorbeeld het ruwvoer moest produceren een zorg zou zijn of dit nou een goede voederwaarde had of niet; hij/zij produceerde voer en daarmee was de kous af. Uiteindelijk leidde dit tot een, zowel kwalitatief als kwantitatief, steeds verder dalende landbouwproductie.

Landbouw na 1990

Het afscheid van het communistische systeem is in Albanië rigoureus aangepakt. Om alles zo eerlijk mogelijk te laten verlopen zijn de staatsbedrijven en coöperaties letterlijk opgedeeld over de arbeiders. Iedere familie kreeg naar rato van het aantal gezinsleden een deel van de coöperatie. Afhankelijk van de omvang van de coöperatie en het aantal arbeiders varieerde de toedeling van 0,1 tot 0,3 ha per gezinslid. Ook het vee werd op deze manier verdeeld. In plaats van een paar honderd grote landbouwbedrijven,

Eerlijk is eerlijk, dus met twee schapen en een koe naar de weide.

hebben we nu dus te maken met ongeveer een half miljoen (!) kleine landbouwbedrijven, bestaande uit 1 tot 2 ha grond, een koe, een paar schapen en eventueel een aantal fruit- of olijfbomen. Maar, eerlijk is eerlijk, dus kreeg iedereen ook zowel goede als minder goede grond. Gevolg: de toch al kleine bedrijven hebben ook nog eens te maken met een enorme versnippering, waardoor de broodnodige irrigatie slechts op een paar perceeltjes uitvoerbaar is. Bovendien maakt het een fatsoenlijke (lees: goede en goedkope) mechanisatie vrijwel onmogelijk.

De communistische erfenis gaat echter verder. Want de boeren van nu zijn immers de arbeiders van toen. Dit betekent dat de administrator, de melker en de trekkerchauffeur van de ene op de andere dag boer werden, of ze dat nou wilden of niet. Bij gebrek aan voedsel en andere inkomensmogelijkheden moesten ze trouwens wel. En ik kan u verzekeren dat dit voor velen geen pretje is. Niet zozeer vanwege het werk, maar de meesten hebben simpelweg de kennis en vaardigheden niet (meer) om in de landbouw te werken. De weinigen die die kennis wel hebben, hebben daar uiteraard voordeel van. Maar zelfs die kennis is veelal gebaseerd op het oude grootschalige systeem. Heel anders dus dan de huidige situatie. Gelukkig wordt deze situatie langzaam beter. Enerzijds doordat moderne landbouwkennis geleidelijk komt overwaaien uit Griekenland en Italië. En anderzijds doordat er inmiddels diverse projecten zijn, waaronder veel Nederlandse, die in deze behoefte voorzien. Daarnaast is het sinds kort voor het eerst weer mogelijk om grond te verhu-

ren of te verkopen. Degenen die niet willen boeren kunnen zo de zaak overdoen aan degenen die dat wel willen. Hierdoor zullen geleidelijk weer levensvatbare bedrijven ontstaan die meer produceren dan alleen voor het gezinsonderhoud.

Samen sterk?

De oplossing voor veel problemen in de landbouw lijkt simpel. Net als in Nederland gebeurde en nog gebeurt, kun je immers coöperaties opzetten om samen te produceren, te verwerken en/of te vermarkten. Vele met buitenlands geld gefinancierde projecten hebben dit inmiddels geprobeerd. Maar het aantal mislukkingen is helaas groter dan het aantal successen. Dit heeft alles te maken met het recente verleden van Albanië. Het woord coöperatie is besmet. Maar goed, met een beetje creativiteit maak je daar eenvoudig associatie of samenwerkingsverband van. Dus dat is nog wel op te lossen. Het werkelijke probleem zit dieper.

De mensen hebben decennia lang gedwongen samengewerkt. Een logische, psychische reactie is dan om, zodra die dwang verdwijnt, de mogelijkheid tot samenwerken volledig te verwerpen. Ook al is het dit keer vrijwillig. Het is treurig om te zien dat zelfs broers elkaar soms het brood niet in de mond gunnen. Hoewel je hier en daar wel weer voorzichtige pogingen ziet, zal het waarschijnlijk nog wel een generatie duren voordat men vanuit de eigen behoefte weer structureel wil samenwerken.

Landbouwvoorlichting

In de hierboven geschetste omgeving moet de landbouwvoorlichting werken. Sinds 1993 ontvangt Albanië steun voor de ontwikkeling en versterking van een publieke landbouwvoorlichting, vergelijkbaar met de situatie zoals die in Nederland bestond tot 1990 (de reorganisatie en gedeeltelijke verzelfstandiging van de landbouwvoorlichting, resulterend in de DLV en het IKC).

Als overblijfsel van de communistische tijd, beschikken de 36 districten in Albanië over een districts bureau dat zich voornamelijk bezighoudt met maandelijkse landbouwstellingen en met dier- en plantenziektenregistratie en -bestrijding. Het personeel bestaat hoofdzakelijk uit specialisten van de oude garde. Tot 1990 vormden zij het kader van de coöperaties. Ze weten tot in detail veel van weinig. Maar helaas weten ze weinig of niets van kleinschalige en zeer

Met de koe aan de lijn voorkom je dat ze in de luzerne van de buurman graast.

geïntegreerde landbouwsysteem. Tel daar bij op dat de meeste zich nogal bazig gedragen tegenover de boeren, dan kunt u zich voorstellen dat de voorlichters weinig vertrouwen genieten bij de plaatselijke boerenbevolking. Een hele uitdaging dus om daar verandering in te brengen.

Wat doet het PR?

De inbreng van het PR bestaat er onder andere uit dat we de voorlichters trainen en begeleiden bij het in kaart brengen van boerenproblemen en deze helpen vertalen in praktische en uitvoerbare voorlichtingsplannen. Uiteraard besteden we hierbij ook veel aandacht aan de voorlichtingskundige aspecten en aan allerlei omgangsvormen en gesprekstechnieken. Vooral dat laatste valt niet mee, omdat de meeste specialisten (voorlichters) nooit geleerd hebben om echt te luisteren. Het hele proces van inventariseren (vragen en luisteren), analyseren van de verkregen informatie en vervolgens de juiste conclusies trekken en voorlichtingsplannen maken, is voor de meesten dan ook knap lastig.

Daarnaast is het PR nauw betrokken bij het weer op gang brengen van de informatie-uitwisseling tussen landbouwvoorlichting en onderzoeksinstituten. Ook deze instituten zullen zich immers in rap tempo moeten aanpassen aan de nieuwe landbouwsituatie. Dus geen onderzoek

meer naar grootschalig uitgevoerde teelten onder optimale omstandigheden qua water, zaaizaad, bemesting en dergelijke, maar onderzoek naar geïntegreerde kleinschalige teelten met veelal suboptimale omstandigheden omdat de meeste boeren simpelweg onvoldoende geld hebben om alles goed te doen. Voor de 'super-specialisten' van weleer is dit een enorme overgang. Ze moeten, min of meer gedwongen door de tijd, toegeven dat ze van dat laatste nog weinig kaas gegeten hebben.

Tegenstelling verdwijnen langzaam

Het artikel begon met diverse tegenstellingen. En wellicht denkt u nu "waar zijn die nou gebleven?" Wat ik niet gedaan heb is namelijk de bureaucratie, de corruptie en de criminaliteit voor u uitspellen. Dat heeft onze minister van internationale samenwerking al gedaan. De bewoners van het platteland zijn hiervan echter het meest de dupe. Daarom horen vandaag de kussen, de onmogelijkheden en de armoede nog te vaak bij elkaar. Een goed functionerende landbouwvoorlichtingsdienst kan boeren zelfstandiger en mondiger maken. Maar zolang ze moeten opboksen tegen de combinatie van de mogelijkheden, de rijkdom, de politieke macht en de Kalashnikovs, zullen de tegenstellingen maar langzaam verdwijnen. Helaas, want mogelijkheden zijn er genoeg. Voor iedereen.

Problemen van boeren logisch ordenen en analyseren is de basis van een goed voorlichtingsplan.

